

AFRIKA FILM FESTIVAL

LANG LEVE DE CONGOLESE FILM?

Met de veelbesproken Zuid-Afrikaanse film *SHIRLEY ADAMS*, goed voor de Signisprijs op het filmfestival van Amiens, begint half april de jubileumeditie van het Afrika Filmfestival (AFF) in Leuven. Ook Open Doek, het festival in Turnhout van de wereldfilm, en Cinema Zuid in Antwerpen, programmeren tal van Afrikaanse films. Blikvangers van deze 15de editie van het AFF zijn *LE JOUR OU DIEU EST PARTI EN VOYAGE* en *MON VOISIN, MON TUEUR*, beide films rond de genocide in Rwanda, het meesterlijke *TEZA*, de nieuwste Claire Denis *WHITE MATERIAL*, het prachtige Sahara-document *VENTS DE SABLE ET FEMMES DE ROC*, *CEMETERY STATE*, de omnibusfilm *8* en het controversiële *CASANEGRA* uit Marokko.

GUIDO CONVENTS

Voor het eerst in de geschiedenis van het festival werden er op de jongste Berlinale maar liefst vijf films uit Congo voorgesteld waarvan er vier van Congolese filmmakers. Enkele maanden voordien had het internationale documentaire filmfestival in Leipzig eveneens de Congolese documentaires *AINSI DIT KELUKA* (Georges Kabongo), *ENTRE LA COUPE ET L'ELECTION* (Monique Phoba, Clarisse en Guy Kabeya), *SILENT RESPONSE* (Makela Pululu, DR Congo/Zuid Afrika) en *Le boxeur aux gants rouges* (Gulda El Magambo en Douglas Nt uit Lubumbashi) vertoond. Geen toeval en voor een belangrijk deel het onrechtstreekse resultaat van de werking van het Leuvense Afrika Filmfestival. In 1999 ontdekte het AFF in het archief van de Brusselse filmschool, het In-sas, de film *Auguy* van de Congolees Djo Tunda Wa Munga (*1972). De school wilde de film niet

vrijgeven omdat het naar hun normen een onding was. De cineast had immers zijn opleiding zonder eindexamen en diploma afgesloten. Hij was door de reactie van de school op zijn film zo ontzet, dat hij met de filmwereld brak. Het AFF kon via omwegen de film te pakken krijgen, liet de kopie in het Nederlands en het Engels ondertitelen, vertoonde hem met succes in Leuven en stuurde hem naar tal van filmfestivals waar hij prompt de ene na de andere prijs voor beste kortfilm wegkaapte (Milaan, Sydney, Burkina Faso). Djo Munga keerde daarop naar zijn oude liefde terug, de film, en vestigde zijn productiehuis in Kinshasa. Daar groeide hij uit tot een veelgevraagd filmmaker voor NGO's, de BBC, internationale instellingen en Scandinavische en Britse productiehuisen. In 2007 draaide hij onder meer *Mon histoire,... Papy* in het kader van de aidspreventie in Congo en in 2008

Sanering Kinshasa. Beide films worden in België gedistribueerd. In oktober 2009 begon hij met de productie van zijn lang verwachte langspeelfilm *Viva Riva* die in het najaar af zal zijn. Ondertussen leidt Djo in Kinshasa workshops en is hij coproducent voor plaatselijk jong talent. Het zijn vier door Djo's geproduceerde films van jonge Congolese filmmakers, die hij zelf heeft opgeleid en met als titel *CONGO IN FOUR ACTS* voor de Berlinale werden geselecteerd. Deze films zijn eveneens te zien op deze edities van het AFF en Open Doek. Dieudo Hamadi & Divita Wa Lusala vertellen in *Ladies in Waiting* (24') de alledaagse problemen in de kraamkliniek van Kinshasa. Vrouwen die bevallen mogen het hospitaal pas verlaten als ze de rekening hebben betaald. Een hele opgave en de meeste vrouwen kunnen dan ook met hun pasgeborenen niet weg. In de twee films van Kirpi Katembo Siku

KINSHASA SYMPHONY

gaat het enerzijds om de verloederding van de stad die de verspreiding van ziekten in de hand werkt (*Symphonie Kinshasa*, 15') en anderzijds om een familie die in het mijnstadje Kipushi, in een erg vervuilde omgeving probeert te overleven (*After the Mine*, 15'). Patrick Ken Kalaa snijdt een politiek geladen onderwerp aan; de persvrijheid en de corruptie in Congo. Hij portretteert een jonge journaliste wiens vader, een opposant van het regime, destijds werd vermoord.

De vijfde film uit Congo, *Kinshasa Symphony* (90'), die in Berlijn furore maakte, werd gedraaid door de Duitsers Claus Wischmann en Martin Baer. Ze tonen de kracht van Congolezen die door hun religieuze samenhang en zonder middelen, vaak met zelf gemaakte instrumenten, erin slagen om symfonische muziek te brengen. De filmmakers volgen een vijftal orkestleden en schetsen zo het dagelijks leven in Kinshasa. Het orkest maakt deel uit van de religieuze beweging van de 'profeet' Simon Kimbango die in de jaren twintig een beweging tegen het kolonialisme op de been bracht. Het bijzondere aan deze film is dat in vergelijking met *Katanga Business* of *Congo River* van Thierry Michel de Belgische invalshoek totaal afwezig is. Geen nostalgische terugblik naar het koloniale of naar de Belgische aanwezigheid in het land. *Kinshasa Symphony* richt zich op de werking van de Kimbangisten die met hun orkest (van meer dan 200 leden) en met het oog op het vieren van de 50ste verjaardag van Congo een groot concert in openlucht brengen voor de bevolking. Het is het zicht- en hoorbaar verzet tegen de armoede, het doemdenken en de nostalgie naar de repressietijd van de koloniale jaren.

Het gerenommeerde documentaire filmfestival van Leipzig vroeg begin 2009 of het AFF hen niet kon helpen om een speciaal Afrika-luik voor het festival uit te bouwen. Het AFF bracht hen in contact met een aantal Congolese cineasten. Georges Kabongo, Guy Kabeya, Clarisse Muvuba en Monique Phoba, Makela Pululu werden naar Leipzig uitgenodigd. Kabongo werkt al sedert de jaren negentig voor Antenne A., een van de meest bekeken Congolese commerciële tv-stations. Samen met de directeur van deze televisie, de Vlaming Pol Smits, is hij een vaste bezoeker van het AFF. Van hem werden in Leuven al een aantal documen-

taires vertoond zoals *Les Messagers* (26') – over een religieuze beweging die de buitenlandse godsdiensten afwijst omdat ze de identiteit en de cultuur van de Congolese bevolking zouden hebben verminkt. De vertoning van de film in 2008 op het AFF sloeg in als een bom. Tijdens de opnames van een vervolg overleed de hoofdacteur en Kabongo besloot een soortgelijke beweging, verwant met het Kimbangisme, te volgen. Het was deze productie die als *AINSI DIT KETUKULA* in oktober 2009 in Leipzig te zien was. *ENTRE LA COUPE ET L'ÉLECTION* gaat op zoek naar de voetballers die in de jaren zeventig en tachtig deel uitmaakten van de Zairese voetbalploeg die de Afrika Cup won en in Duitsland voor de wereldtitel ging. Makela Pululu is een Congolese filmer die als vluchteling in Zuid-Afrika leeft. Hij vertelt in zijn films over de moeilijkheden die hij met zijn dochter en zijn zoon heeft. Ze worstelen met hun identiteit en kunnen geen begrip opbrengen voor het verleden van hun vader die zijn kinderen overbeschermt. De confrontatie met zijn zoon in *SILENT RESPONSE* werd in Leipzig erg emotioneel onthaald. De eerste Congolese langspeelfilm *La vie est belle* wordt in 1985 gedraaid door wijlen de Belgische cineast Benoît Lamy en Mweze Nganura. De musical met de wereldvermaarde zanger Papa Wemba in de hoofdrol wordt wereldwijd een hit. Een jaar later gaat Mweze weg uit Congo omdat de politieke en economische toestand het hem onmogelijk maakt om nog films te produceren. Vanaf 1965 werken de meeste filmmakers in het land voornamelijk voor de nationale tv-zenders RTNC-1 en RTN-2. Dictator Mobutu is uitsluitend in televisie en niet in film geïnteresseerd. De politieke en economische crisissen in de jaren tachtig maken dat in het buitenland zich een hele pléiade Congolese filmers manifesteren zoals Balufu Bakupa-Kanyinda, Jean-Michel Kibusi (animatiefilmer) Monique Phoba, Zeka Laplaine en Joseph Kumbela. In de jaren negentig vertegenwoordigen ze samen met Mweze Nganura de Congolese film. Begin jaren 90 ondergaat Zaïre een grondige verandering, gekenmerkt door de liberalisering van de media, het verdwijnen van Mobutu van het politieke toneel en de nieuwe naam van het land: Democratische Republiek Congo. Naast de twee kanalen van de openbare omroep, in elke provincie te ontvangen, worden er om en bij de honderd commerciële tv-stations opgericht waar voornamelijk plaatselijk gefilmd theater op antenne gaat. Vanaf 1997 situeert zich de doorbraak van een nieuwe generatie filmmakers die met de digitale revolutie zijn opgegroeid. Een aantal van hen is terug te vinden in de diaspora en heeft film gestudeerd: Djo Munga, Guy Bomanyama Zandu, Adamo Kiangbeni, Zeka Laplaine, Kensika Monshengwo, enz. Er wordt nu in heel Congo geproduceerd en niet alleen in Kinshasa. De NGO's spelen daarbij een niet onbelangrijke rol. Enkele willen in door oorlog geteisterde gebieden dankzij cultuur aan de sociale cohesie werken. Bovendien is er ook de

“société civil” die zowel met radio als met filmvoorstellingen de democratische bewustwording wil promoten. Zo is er in Goma het centrum Yolé waarin Petna Ndaliko Katondolo met zijn broer en vrienden via het danstheater met fictiefilm en documentaire starten. De betrachting van Ndaliko is in de eerste plaats: eigenzinnige films maken. Hij wil verhalen vertellen die hij op een esthetische wijze in beeld brengt. Medewerkers van het centrum groeien uit tot cineasten en enkele ook tot acteurs. Met als krachtig voorbeeld *Hakika* (2008) van Amanda Uwimana met Sperantia Sikuli en Jeremi Kantondolo, een fictiefilm over de impact van verkrachtingen... De productie van het centrum wordt ter plaatse tijdens een jaarlijks filmfestival aan de bevolking getoond en is ondertussen zowel in de Verenigde Staten als in Brazilië te zien. Ndaliko produceert eveneens geregeld voor de Nederlandse televisie. In Bukavu maakt de organisatie 3Tamis met onder anderen Frank Mwese reportages en fictiefilms die op de lokale nationale televisie RTNC als op een openluchtfilmfestival te zien zijn. In tal van grote steden geven zowel Europeanen als Amerikanen workshops over filmproductie, acteren, enz. Een voormalige medewerkster van het AFF, Rosa Spaliviero, slaagt erin om voor het eerst in juni 2008 een Congolees nationaal filmfestival (PICHA) in Lubumbashi te organiseren. Zij kan hiervoor rekenen op de steun van de provinciegouverneur, het Frans cultureel centrum, en de contacten die het AFF in Congo heeft gelegd. Cineasten uit diverse productiecentra zijn aanwezig en werken voor het eerst samen om een Congolese Vereniging van Filmmakers op te richten. In 2009 wordt dat idee door Aimé Banza Tshibamba in Kinshasa overgenomen. Hij zorgt ervoor dat nieuwe films aan het AFF kunnen worden bezorgd. Vergeleken met pakweg vijf jaar geleden zijn het films van een zekere kwaliteit. *MALGRÉ MOI* (18', 2008) van Jules Koyagile Nzokoli Jules bekijkt het dagelijks leven vanuit het perspectief van een oude ijsverkoper in Kinshasa, *Le temps* van RTNC televisie is een van de betere soaps die in Kinshasa op de tv te zien zijn. Een nieuwe generatie animatiefilm-makers tenslotte laat zich gelden en start met een reeks *KAYEMBE LE TENACE* (Matrix Mélodie Studio Kinshasa) waarvan elke aflevering 26' telt. Het is populaire computeranimatie met referenties naar de Chinese film, de wereld van de Amerikaanse gangsterbendes en dat allemaal gedrenkt in de Afrikaanse stadscultuur. In de editie van 2010 stelt het Afrika Filmfestival een ruime waaier voor van de producties van deze nieuwe generatie Congolese filmmakers. ✕

AFF Leuven: www.afrikafilmfestival.be

Open Doek Turnhout: www.opendoek.be

Cinema Zuid Antwerpen (programmeert tal van Congolese films in april): www.cinemazuid.be

MALGRÉS MOI

ANNE AGHION over MY NEIGHBOR, MY KILLER

De dodelijke woorden “Ze zal van verdriet sterven!” herinnert een van de vrouwen zich nog levendig toen zij tijdens de genocide in Rwanda, in 1994, door de moordenaars van haar kinderen en haar echtgenoot werd gespaard. Vandaag, zoveel jaren later, staan de vrouwen op de Gacaca's, de volksrechtbanken, oog in oog met de moordenaars die voordien hun burens waren. Vooral de grootmoedigheid van deze moeders valt op, maar ook hun verdriet en hun moedeloosheid. Ze werden gedood maar zonder dat ze konden sterven... De Frans-Amerikaanse Anne Aghion spreekt over haar aangrijpende getuigenisfilm.

FREDDY SARTOR

FILMMAGIE: Je documentaire is chronologisch qua opbouw?

ANNE AGHION: Ja, 't was zo al complex genoeg! 10 jaar geleden begon ik in Rwanda te werken. Ik wou een film maken over de Gacaca's die toen net begonnen waren. Na één jaar ontmoette ik de openbare aanklager uit het begin van de film. Ik zou een film maken over hem, over wat hij deed. Voor deze film maakte ik twee andere, kortere films, van elk 50', het tv-format; de eerste zit in MY NEIGHBOR, MY KILLER, in gecondenseerde vorm, 10 à 12', en van de tweede, over de impact van de terugkeer van de gevangenen in hun gemeenschap, ook ongeveer 15'. Dus deze film is in feite een korte versie van een drieluik waarvan 't derde deel exclusief over de processen gaat.

Op een bepaald moment ben je je wel meer gaan concentreren op de vrouwen die de genocide hadden overleefd. Wanneer? Waarom?

AGHION: Tijdens de montage, want toen reeds bleek dat zij de interessantste personages waren. Vooral omdat het Hutu-weduwinnen van Tutsimannen zijn. Zij hebben een bijzonder statuut in Rwanda. Het zijn geen *rescapés*! Zij zijn niet aan een groot gevaar ontsnapt. Zij hebben geen plaats tussen de overlevenden én ook niet in hun familie; vele broers en neven van hen waren de moordenaars. Dat is voor hen erg moeilijk. Toen ik begon te filmen gaf ik me daar geen rekenschap van... Een van de vrouwen citeert een van de killers: “Laat haar leven, ze zal heel haar leven in pijn leven en van verdriet sterven!”. Vele vrouwen zijn verkracht. Dat maakt deel uit van de politiek van uitroeiing. Ik weet niet precies of ook zij verkracht is maar 't zou best kunnen dat het dat is wat ze in feite zegt: “Wat me is overkomen, is moeilijk uit te leggen”. Wanneer men zijn kinderen heeft verloren, zijn echtgenoot, wordt men een spook!

De titel MY NEIGHBOR, MY KILLER zegt eigenlijk alles...

AGHION: Een normale woonst in Rwanda was circa 50 à 100 m² groot, vrij klein dus. De mensen woonden echt naast elkaar, kruisten elkaar elke dag; het zijn burens die elkaar hebben vermoord. Ook heb ik

het gevoel dat het gemakkelijker is zijn buur te vermoorden dan iemand die men niet kent. Er is een soort woede die zich tegenover een buur opstapelt: te veel lawaai, hij komt zomaar op mijn terrein... Die onvrede kan vlugger ontsporen t.o.v. mensen die men kent dan men niet kent. De genocide was over 't hele land niet hetzelfde. Er waren plaatsen waar de betrokkenheid van de milities groter was. In de regio, de kleine heuvelen, waar ik werkte, waren 't echt burens die burens hebben vermoord, er waren amper milities daar... En in verband met de titel... Op een bepaald moment zegt de openbare aanklager tegen een gevangene wat een Gacaca is: “De rechter zal je buur zijn, je advocaat zal je buur zijn...”

De gevangenen gebruiken een militaire terminologie, ze hebben het over 'oorlog', 'patrouille' terwijl de genocide toch gewoon een ordinaire moordpartij was?

AGHION: Vaak is het zo dat een genocide door een oorlog wordt verborgen. Of een oorlog maakt mogelijk dat er een genocide plaats vond... De meneer in de film die stelt dat er wel degelijk een verschil is en dat er sprake was van een genocide is een notabele – hij zit tijdens de processen op een stoel –, een oud-burgemeester die vandaag op het niveau van gemeenschap, van district bij de Gacaca's een officiële rol heeft. Maar wanneer hij dat zegt spreekt hij als privépersoon.

Is de kern van je film niet wat een van de

vrouwen zich afvraagt: “Waar kan ik de moed vinden om te vergeven?”

AGHION: Hoe kan je na zo'n cataclysmen opnieuw gaan samenleven? Dat is het punt. Ik was getroffen door de ongelooflijke waardigheid van deze mensen in de heuvels. De menselijke emotie daaraan gelinkt, wou ik laten zien. Mensen veranderden van de ene op de andere dag... En de nieuwkomers wou ik de politiek van het 'samen leven' op lange termijn tonen. Hoe moeilijk en complex dat is.

Heel sterk in de film zijn ook de vele momenten van stilte.

AGHION: Wat de film zijn vorm heeft gegeven is bepaald door het feit dat ik geen kinyrwanda spreek. Ik werkte met een tolk die de vragen stelde en ik liet de mensen uitspreken, kwam niet tussen. Bijgevolg waren er soms lange momenten van stilte ervoor, erna. Ik heb alles wat ze vertelden laten vertellen voor de montage. 1,5 à 2 jaar heeft 't geduurd vooraleer alles vertaald was, met om de 5 à 10 seconden tijdscode om te kunnen monteren, te kunnen snijden. Door die loden stiltes kan je des te meer de zware blessures van deze vrouwen voelen, ja! ✕

INTERVIEW FESTIVAL VAN CANNES – 19 MEI 2009

documentaire / reg., sce. & pro. Anne Aghion / fot. James Kakwerere, Linette Frewin, Simon Rittmeier, Claire Bailly du Bois & Mathieu Hagnery / muz. Florida Uwera, Jos Gansemanns & Cecile Kayirebwa / mon. Nadia Ben Rachid / met Annonciata Mukanyonga, Euphrasie Mukarwemera, Jan-Paul Shyirakera, Abraham Rwanzizi & Vianney Byirabo / FR-USA / 2009 / 80' / PREMIÈRE OP HET AFRIKA FILMFESTIVAL

